

વીર સંવત ૨૪૯૨, મહા વદ ૮, રવિવાર
તા. ૧૩-૨-૧૯૬૬, ગાથા ૪, ૫ પ્રવચન નંબર-૨૫

યહ ‘દૌલતરામજી’ કૃત ‘છહ ઢાલા’ હૈ. પહલે કે પુરાને પંડિત હૈં. ઉન્હોં ને શાસ્ત્ર કે અનુસાર બનાયા હૈ. ઉસકી ચૌથી ઢાલ કા ચૌથા શ્લોક ચલતા હૈ. હિન્દી મેં ૮૮ પન્ના હૈ. ૮૮ કો ક્યા કહતે હૈં ? ૮૮. દેખો ! ક્યા કહા ? પહલે દર્શન કી વ્યાખ્યા કહી. સમ્યગ્દર્શન કે બિના સમ્યગ્જ્ઞાન સચ્યા હોતા નહીં ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન કે બિના વ્રત, તપ ચારિત્ર કભી કુછ સચ્યા હોતા નહીં, જૂઠા હૈ. પહલે સમ્યગ્દર્શન કી વ્યાખ્યા કી. પહલે આત્મા કી પ્રતીત અંતર મેં ઐસી લેની ચાહિયે કિ, યહ આત્મા પરદ્રવ્ય સે બિલકુલ ભિન્ન-જુદા હૈ. પર ઔર આત્મા એક હૈ ઐસી શ્રદ્ધા કરના વહ તો મિથ્યાત્વ હૈ. સમજ મેં આયા ? શરીર, વાણી, યહ જડ મન, કર્મ ઔર આત્મા સબ એક હૈ ઐસી માન્યતા તો અભેદદષ્ટિ-જડ કે સાથ એક બુદ્ધિ હૈ. ઉસકા નામ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. જડ કી ક્રિયા જડ સે હોતી હૈ, આત્મા માને કિ અપને સે હોતી હૈ તો જડ ઔર આત્મા દોનોં કો એક માના. આત્મા પર સે ભિન્ન હૈ ઐસી દષ્ટિ હુઈ નહિ. વહ તો શરીર મેં રુક ગઈ. શરીર કી ક્રિયા ઐસી હો, ઐસી હો, ઐસી હો. યે હમારે સે હોતી હૈ ઔર ઉસમેં હમ હૈં. શરીર કી જડ ક્રિયા મેં હમ હૈં, ઐસા માનનેવાલા શરીર સે આત્મા ભિન્ન માનતા નહીં. ભિન્ન માને બિના ઉસકા સમ્યગ્દર્શન સમ્યક્-સત્ય નહીં હોતા. વહ તો અસત્યદષ્ટિ હૈ.

મુમુક્ષુ :- જીવ પ્રેરણા તો કરતા હૈ.

ઉત્તર :- કૌન પ્રેરણા કરતા હૈ ? ધૂલ મેં ભી નહીં કર સકતા. યે પક્ષઘાત હોતા હૈ. પક્ષઘાત હોતા હૈ તબ શરીર મેં આત્મા તો હૈ. આત્મા દેહ કા ક્યા કર સકતા હૈ ? મિટ્ટી હૈ, યહ તો જડ અજીવતત્ત્વ હૈ. ભગવાન ને તો કહા હૈ કિ, અજીવતત્ત્વ કા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય અજીવ મેં હૈ. અજીવતત્ત્વ કા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય. દ્રવ્ય નામ વસ્તુ, ગુણ નામ શક્તિ, પર્યાય નામ અવસ્થા-હાલત. જડ કા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જડ મેં હૈ. વહ અપને સે હૈ ઐસા માનના વહ તો જડ કો અપના આત્મા માના. વહ દષ્ટિ

તો મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન છે. ઔર પુણ્ય-પાપ કા વિકલ્પ જો શુભ-અશુભભાવ હોતા હૈ, વહ ભી આસવ હૈ. વહ ભી આત્મા કે સ્વભાવ સે પર હૈ. ઉસકો ભી અપના માનના વહ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. ઉસે સમ્યગ્દર્શન હૈ નહીં. સમ્યગ્દર્શન બિના ઉસે સત્યતા પ્રતીત હોતી નહીં.

પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન આત્મરુચિ ભલા હૈ, પહલે આ ગયા ના ? ભગવાનઆત્મા પરદ્રવ્ય શરીર, વાણી, કર્મ ઔર પુણ્ય-પાપ કા ભાવ, ઉસસે ભિન્ન અપના અંતર મેં નિર્વિકલ્પ રાગ કે અવલંબન બિના પૂર્ણ સ્વરૂપ કી અંતર મેં પ્રતીત-શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, ભાન કરકે હોના ઉસકા નામ પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન હૈ. ઇસ સમ્યગ્દર્શન બિના જ્ઞાન સચ્ચા હોતા નહીં, ઉસકા વર્તન ભી સચ્ચા હોતા નહીં. આચરણ-વર્તન, અનુષ્ઠાન ઉસકા સચ્ચા નહીં હોતા. સબ જૂઠા વર્તન હૈ.

કહતે હૈં કિ, પહલે સમ્યગ્દર્શન કી વ્યાખ્યા કહ ગયે હૈ. અબ ઉસકે સાથ સમ્યગ્જ્ઞાન (હોતા હૈ) ઉસકી બાત ચૌથી ઢાલ મેં ચલતી હૈ. જ્ઞાન કે પાંચ ભેદ હૈં. જ્ઞાન આત્મા કા ગુણ હૈ. ઉસકી પાંચ ભેદ-પર્યાય, પર્યાય-અવસ્થા હૈ. આત્મા ત્રિકાલ હૈ ઉસમેં જ્ઞાનશક્તિ-ગુણ ત્રિકાલ હૈ. ઉસકી પાંચ પર્યાય-અવસ્થા હૈ. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યાય ઔર કેવલ. યે પાંચ આ ગયા. યે પાંચ જ્ઞાન હૈં યે જ્ઞાન હી આત્મા કો સુખ કા કારણ હૈ. ઐસા ચૌથી (ગાથા મેં) કહા, દેખો !

સકલ દ્રવ્યકે ગુન અનંત, પરજાય અનંતા;

જાને એકે કાલ, પ્રગટ કેવલિ ભગવન્તા.

જ્ઞાન સમાન ન આન જગતમેં સુખકો કારન;

ઇહ પરમામૃત જન્મજરામૃતિરોગ નિવારન. ૪.

કિતની સાદી હિન્દી ભાષા ! પરંતુ સમજને કી દરકાર નહીં. સાદ કહતે હૈં ? સાદી.. સાદી સરલ. હિન્દી મેં શંકા હો જાતી હૈ કિ, કયા હિન્દી હૈ ? બહુત સરલ ભાષા હૈ. સાદી. કયા કહા ? દેખો ! ‘જ્ઞાન સમાન ન આન, જગતમેં સુખકો કારન;’ યે પાંચ જ્ઞાન કહે. ઇન પાંચ જ્ઞાન મેં વાસ્તવમેં તો મતિ, શ્રુત ઔર કેવલ. ત્રીન કારણ હૈં, ભાઈ ! અવધિ, મન:પર્યાય તો એક ઋદ્ધિ હૈ.

વાસ્તવ મેં તો અંતર મેં મતિ-શ્રુતજ્ઞાન આત્મા મેં પર કા લક્ષ્ય છોડકર, શાસ્ત્રજ્ઞાન કા ભી લક્ષ્ય છોડકર, પુણ્ય-પાપ કા વિકલ્પ કા રાગ કા ભી લક્ષ્ય છોડકર જ્ઞાન કા જ્ઞાન કરના, અપને જ્ઞાનસ્વરૂપ કો સ્વશેય બનાકર અંતરજ્ઞાન કરના વહ પહલે મતિજ્ઞાન હૈ. સમજ મેં આયા ? વહ શ્રુતજ્ઞાન (હૈ). શાસ્ત્ર કી ભાષા હૈ વહ જ્ઞાન નહીં હૈ, વહ પરવસ્તુ હૈ. અપના આત્મા... ઉતના કહા ના ? ઔર પીછે ભી આયેગા. સમજ મેં આયા ? પીછે આયેગા. ‘આપો લખ લીજે’ છઠ્ઠી મેં આયેગા, છઠ્ઠી ગાથા મેં આયેગા. ‘સંશય વિભ્રમ મોહ ત્યાગ, આપો લખ લીજે.’ છઠ્ઠી મેં ઐસા આયેગા. આપો યાની આત્મા.

ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન કા સમુદ્ર હૈ. આહા..હા...! ઇસ જ્ઞાન કા જ્ઞાન કરના, જ્ઞાન કા જ્ઞાન કરના, ઉસકા સ્વસંવેદન મેં અપના જ્ઞાન કા જાનના, વેદન આના ઉસકા નામ મતિ ઔર શ્રુતજ્ઞાન પહલા કહતે હૈં. ઇસ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન કે સમાન જગત મેં સુખ કા કોઈ કારણ હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? શરીર, વાણી, મન નહીં, પુણ્ય-પાપ કા શુભભાવ દયા, દાન, વ્રતભાવ હો વહ ભી સુખ કારણ નહીં.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ધૂલ મેં સુખ કા ફલ હૈ. ક્યા હૈ ? પુણ્ય બંધે તો ઉસસે પૈસા મિલે, ધૂલ મેં સુખ હૈ ? એ..ઇ...! પૈસા મિલે, દસ-દસ લાખ કા મકાન, દસ-દસ લાખ કા બડા મકાન ! ઉસમેં પંખે, ધૂલ મેં ભી સુખ નહીં. અજ્ઞાન હૈ, દુઃખ હૈ. પર મેરા હૈ, યહ મેરા હૈ (માનતા હૈ વહ) મૂઢ હૈ. ક્યા વહ ચીજ તેરી હૈ ? તેરી હો તો દૂર ક્યોં રહે ? તેરી હો તો તેરે આત્મા કે સાથ અંદર ઘૂસ જાયે.

મુમુક્ષુ :- મેરાપના તો અંદર મેં ઘૂસ ગયા હૈ.

ઉત્તર :- ઘૂસ નહીં ગયા હૈ, ઉસકી મમતા રહી હૈ, અંતર મેં નહીં ઘૂસ ગઈ હૈ. પર્યાય મેં મમતા રહી હૈ. વસ્તુ ચિદાનંદ ભગવાનઆત્મા મેં તો મમતા કે પરિણામ ભી અંદર નહીં ઘૂસ ગયે હૈં. પર્યાય મેં-અવસ્થા મેં વિકાર હૈ. વહ વિકાર ભી આત્મા મેં નહીં હૈ, યહાં તો યહ બતાતે હૈ. પરવસ્તુ તો નહીં, પરંતુ વિકલ્પ જો મમતા હૈ વહ ભી ચૈતન્ય મેં નહીં. ઐસી અંદર મેં શ્રદ્ધા કરકે આત્મા કા જ્ઞાન કરના. મમતા કા નહીં, પર કા નહીં, ઐસા કહતે હૈં. દેખો ના ! ઉસને કભી સ્વયં કી સમ્બાલ

કી નહીં. મૂઢ હોકર અનંત બૈર (રખડા હૈ). પાગલ કહેંગે, અભી કહેંગે. કરોડો ભવ મેં તપ ક્રિયા, વ્રત લિયા, શાસ્ત્ર પઢ લિયા લેકિન અપના આત્મા અંદર જ્ઞાનસ્વરૂપી ચૈતન્ય બિરાજમાન હૈ ઉસ જ્ઞાન કા જ્ઞાન હોને કે અલાવા કોઈ સુખ કા કારણ હૈ નહીં. લેકિન ઉસકા જ્ઞાન કભી ક્રિયા નહીં. સમજ મેં આયા ?

‘ઇહિ પરમામૃત...’ ઇહિ પરમામૃત. દેખો ! યહ તો પરમઅમૃત હૈ ! આ..હા..હા....! કયા ? આત્મા ચૈતન્યસૂર્ય ભગવાન હૈ, ઉસકા અંદર મેં જ્ઞાન (હોના અર્થાત્) યહ આત્મા જ્ઞાન (સ્વરૂપ) હૈ, ઐસા અંતર મેં ભાન કરના યહ પરમઅમૃત હૈ, પરમઅમૃત હૈ. ઇસકે અલાવા જગત મેં કોઈ અમૃત હૈ નહીં. આહા..હા....! ‘જન્મજરામૃતિ રોગ નિવારન.’ સમ્યક્ ચૈતન્ય કા અંતરજ્ઞાન, આત્મા મેં અંતરજ્ઞાન કરના વહ જન્મ-જરા-મરણ, રોગ કા નિવારણ કારણ હૈ. સમજ મેં આયા ?

કેવલજ્ઞાન કી બાત કી, ઉસકી ભી શ્રદ્ધા કરની ચાહિયે. કેવલજ્ઞાન એક સમય મેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કો દેખતા હૈ. દેખો ! ભાવાર્થ હૈ ના ? ભાવાર્થ. ૯૮ (પન્ના). ‘(૧) જો જ્ઞાન ત્રીનકાલ ઔર ત્રીનલોકવર્તી સર્વ પદાર્થો (અનંતધર્માત્મક...)’ ધર્મ યાની સ્વભાવ. અનંત સ્વભાવસ્વરૂપ ‘(સર્વ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયો કો) પ્રત્યેક સમય મેં...’ પ્રત્યેક સમય મેં કેવલજ્ઞાન ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કો દેખતે હૈં. એક સમય મેં ! ‘યથાસ્થિત,...’ જૈસા સ્વ ઔર પર પદાર્થ હૈ ઐસા ભગવાન જ્ઞાન-કેવલજ્ઞાન એક સમય મેં યથાસ્થિત, યથાસ્થિત (અર્થાત્) જૈસા હૈ, જૈસા હૈ (વૈસા જાનતે હૈ). ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કે પદાર્થ, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય, સ્વ-પર યથાસ્થિત જૈસે હૈં (વૈસે). ‘પરિપૂર્ણરૂપ સે...’ ઓ..હો....! કેવલજ્ઞાન કી દશા પરિપૂર્ણ સ્પષ્ટ (જાનતી હૈ). અંદર મેં ‘ગ્રગટ’ શબ્દ પડા હૈ ના ? ‘સ્પષ્ટ ઔર એકસાથ જાનતા હૈ...’ આ..હા....! અભી તો ઇસી મેં તકરાર હૈ ના ? કિ, કેવલજ્ઞાન જૈસા નિમિત્ત મિલે વૈસી પર્યાય હોતી હૈ, તબ જાને.

મુમુક્ષુ :- ... નક્કી નહીં હૈ.

ઉત્તર :- નક્કી નહીં હો તો કેવલજ્ઞાન કેસા ? કેવલજ્ઞાન મેં તો એક સમય મેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક મેં જહાં-જહાં જો અવસ્થા, ઊલટી અવસ્થા મેં નિમિત્ત કયા હૈ, ક્ષેત્ર મેં કયા હૈ, સબ ભગવાન પહલે સમય મેં ત્રીનકાલ દેખતે હૈં. ક્યોં સેઠ, બરાબર હૈ ? એકસાથ દેખતે-જાનતે હૈં. અરિહંત કા જ્ઞાન એક સેકંડ કે અસંખ્ય

ભાગ મેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક (જાનતા હૈ). ઓ...હો...! ઐસે જ્ઞાન કા જિસે નિશ્ચય હો, ઐસે કેવલજ્ઞાન કા જિસે નિશ્ચય હો ઉસે પરપદાર્થ કી અવસ્થા કી કર્તાબુદ્ધિ રહતી નહીં. સમજ મેં આયા ? મેં પર કા કર દૂં ભલા કર દૂં, બિગાડ દૂં, પર સે મેરા સુધાર હો જાયે ઐસી બુદ્ધિ (રહતી નહીં). સર્વજ્ઞપર્યાય ને જૈસા દેખા હૈ ઐસા હોતા હૈ, ઐસા માનનેવાલે કો સમ્યગ્જ્ઞાની કો મેં પર કા કર દૂં ઔર પર સે મેરે મેં (કુછ) હો, ઐસી બુદ્ધિ નષ્ટ હો જાતી હૈ. કહો, સમજ મેં આયા ?

વહ આતા હૈ ના ? ‘ભૈયા ભગવતીદાસ’ મેં. ભૈયા ! ‘જો જો દેખી...’ ઉસે બહુત યાદ રહતા હૈ, બહુત કંઠસ્થ હૈ. બુદ્ધિ બહુત હૈ, હાં ! બહુત કંઠસ્થ કરતા હૈ. ‘જો જો દેખી વીતરાગ ને, સો સો હોંસી વીરા રે, અનહોની કબહૂં ન હોસે, કાહે હોત અધીરા’ ‘ભૈયા ભગવતીદાસ’ ૨૫૦ વર્ષ પહેલ હુએ હૈં. એક ‘બ્રહ્મવિલાસ’ પુસ્તક હૈ, ઉસમેં લિખા હૈ. ઉન્હોં ને ‘બ્રહ્મવિલાસ’ નામ કા પુસ્તક બનાયા હૈ. ઉસમેં લિખા હૈ, ‘જો જો દેખી વીતરાગ ને’ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર, જિનકો એક સમય મેં, એક સેકંડ કા અસંખ્ય ભાગ, હાં ! એક સમય, ઉસમેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક જાના. ‘જો જો દેખી વીતરાગ ને, તે તે હોંસી વીરા’ હે વીર ! ભગવાન ને દેખા હૈ વૈસી પર્યાય જગત મેં હોગી. ‘અનહોની કબહૂં ન હોસી, કાહે હોત અધીરા’ અરે...! મૈને ઐસા નહીં ક્રિયા તો ઐસા હુઆ. અરે...! કયા હૈ ? જહાં-જહાં જડ ઔર ચૈતન્ય કી જિસ સમય જો અવસ્થા હોનેવાલી હૈ વહ હોગી, ઐસા મેં જાનનેવાલા હૂં ઐસા નિર્ણય ક્રિયે બિના સમ્યક્ કેવલજ્ઞાન કા નિર્ણય ઉસે હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? આહા...!

ધર્મી.. ધર્મી કહતે હૈં, લેકિન ધર્મ (કયા) ? આત્મા કા ધર્મ જ્ઞાન ઔર ઇસ જ્ઞાન ધર્મ કી પર્યાય કેવલજ્ઞાન. કેવલજ્ઞાન પર્યાય, ઔર એક સમય કી પર્યાય મેં ભગવાન ત્રીનકાલ ત્રીનલોક દેખતે હૈં. ભગવાન કે જ્ઞાન મેં આગે-પીછે હૈ નહીં. કહો, બરાબર હૈ ? ભાઈ ! કઠિન બાત હૈ. અરિહંત, અભી તો ઇમો અરિહંતાણં પદ કી ખબર નહીં હૈ કિ, અરિહંત કા કેવલજ્ઞાન એક સમય મેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક દેખતે હૈં. ઉસમેં કોઈ ફેરફાર હૈ નહીં, ત્રીનકાલ મેં હોતા નહીં. ઐસે કેવલજ્ઞાન કા અપને મતિ-શ્રુતજ્ઞાન મેં જો નિશ્ચય કરતા હૈ, ઉસે સુખ આતા હૈ ઐસા કહતે હૈં.

કેવલજ્ઞાન પૂર્ણ દશા છે ઔર ઉસકા અવયવ (મતિ-શ્રુત જ્ઞાન છે). કેવલજ્ઞાન અવયવી છે, પૂરી પૂર્ણ ચીજ છે. ઔર મતિ-શ્રુતજ્ઞાન ઉસકા અવયવ છે. અવયવ યાની અંશ. જૈસે સારા શરીર અવયવી છે, હાથ-પૈર આદિ અવયવ હૈં. ઔસે કેવલજ્ઞાન એક સમય કી દશા ત્રીનકાલ ત્રીનલોક દેખે (વહ) અવયવી યાની પૂરી ચીજ છે. મતિ-શ્રુતજ્ઞાન ઉસકા અવયવ છે. સમ્યગ્દષ્ટિ કો.. યહાં સમ્યગ્દર્શન કે બાદ કી બાત લી છે ના ? સમ્યગ્દષ્ટિ કો મતિ-શ્રુતજ્ઞાન કેવલજ્ઞાન કા અવયવ અંતર મેં જ્ઞાન સે જ્ઞાન કા ભાન હોકર (પ્રગટ) હુઆ છે તો વહ ભી ઔસા જાનતા છે કિ, જબ જૈસા હોનેવાલા છે વૈસા હોગા, મેં કિસીકા કર્તા નહીં, મેં કિસી કે પાસ સે અપની શાંતિ લેતા નહીં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા....! યે વ્યાપાર ઔર ધંધા હોશિયાર હો વહ કર સકતા છે કિ નહીં ? હોશિયાર ક્યા છે ?

યહાં તો કહતે હૈં, ભૈયા ! જિસે કેવલજ્ઞાન કા નિશ્ચય હુઆ ઉસે મતિ-શ્રુતજ્ઞાન અંતર મેં, આત્મજ્ઞાનમેં સે પ્રગટ હુઆ. ઔસે જ્ઞાન મેં કેવલજ્ઞાની જૈસા દેખતે હૈં વૈસા મતિ-શ્રુતજ્ઞાન (સ્વ) ઔર રાગાદિ પર હૈં, ઔસા જાનતા છે, જાનતા છે. ઔસે જ્ઞાન સમાન જગત મેં કોઈ સુખ કા કારણ નહીં છે. સમજ મેં આયા ? દેખો ! સુખ કા કારણ કેવલજ્ઞાન. કેવલજ્ઞાન કા અંશ મતિ ઔર શ્રુત, યે ત્રીનો સુખ કે કારણ હૈં. ઇસકે અલાવા કોઈ સુખ કા કારણ છે નહીં.

‘(૨) દ્રવ્ય, ગુણ ઔર પર્યાયો કો કેવલી ભગવાન જાનતે હૈં,...’ ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર અનંત પદાર્થ, ઉસકે અનંત ગુણ ઔર ઉસકી અનંત અવસ્થા નામ પર્યાય (કો જાનતે હૈં). ‘કિન્તુ ઉનકે અપેક્ષિત ધર્મો કો નહીં જાન સકતે...’ વર્તમાન મેં ઔસી કુછ બાત ચલતી છે ના ? ભગવાન સબકુછ જાને, સબ કા જાનતે હૈં. ઉસકા કુછ અપેક્ષિત નહીં જાનતે હૈં, ઔસા છે નહીં. નહીં જાને ઔસા ભગવાન મેં હોતા હી નહીં. સબ સબ (જાનતે હૈં). ત્રીનકાલ ત્રીનલોક સે અનંતગુના હોતા, અનંતગુના હોતા તો ભી કેવલજ્ઞાની જાનતે. સમજ મેં આયા ? ‘ઉનકે અપેક્ષિત ધર્મો કો નહીં જાન સકતે-ઔસા માનના અસત્ય છે.’ અપેક્ષિત યાની ? યે છોટા-બડા, ઊંચા-નીચા કિતના છે, ઔસે ધર્મ હૈં વે સબ અપેક્ષિત ધર્મ હૈં, યે સબ ભગવાન તો જાનતે હૈં.

‘તથા વે અનન્ત કો અથવા માત્ર અપને આત્મા કો હી જાનતે હૈં,...’ ક્યા કહતે

હેં ? કુછ લોગ ઐસા કહતે હેં કિ, અનંત કો જાને, સર્વ કો નહીં જાને. ભગવાન સર્વજ્ઞ અનંત કો જાને, સર્વ કો નહીં જાને. સર્વ કો જાને તો વહાં અંત આ જાયેગા. આહા..હા...! ઐસા હે નહીં. અભી કેવલજ્ઞાન કા નિશ્ચય નહીં હે, મતિ-શ્રુતજ્ઞાન કા ઠિકાના નહીં ઉસે દર્શન નહીં, જ્ઞાન નહીં તો ચારિત્ર તો હોતા હી નહીં. ‘કિન્તુ સર્વ કો નહીં જાનતે—ઐસા માનના ભી ન્યાયવિરુદ્ધ હે.’ ભગવાન તો ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કો જાનતે હેં. (કોઈ) કહતા હે કિ, સબ કો જાને તો જ્ઞાન મેં સબ અનંત આ ગયા, તો અનંતા કા જ્ઞાન હુઆ, તો વહાં અંત આ ગયા કિ નહીં ? કહાં સે અંત આયા ? અનંત કો અનંત જાનતે હેં. ઐસા મતિ-શ્રુતજ્ઞાન મેં નિર્ણય હોતા હે. પહલે સમ્યગ્દર્શિ કો ચૌથે ગુણસ્થાન મેં ગૃહસ્થાશ્રમ મેં હો તો ભી સમ્યગ્દર્શન મેં મતિ-શ્રુતજ્ઞાન મેં ઐસા નિશ્ચય હોતા હે. ઇસ જ્ઞાન કે સમાન કોઈ સુખ નહીં. યે જ્ઞાન, બાકી કોઈ બાર્તે કરને કી યહાં બાત નહીં હે. સમજ મેં આયા ?

‘કેવલિ ભગવાન સર્વજ્ઞ હોનેસે અનેકાન્તસ્વરૂપ...’ અનેકાંત યાની અનંત ધર્મ હેં (ઉન) સબકો. ‘પ્રત્યેક વસ્તુ કો પ્રત્યક્ષ જાનતે હેં.’ એક સમય મેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કો જાનતે હેં. કેવલજ્ઞાની કા મતિ-શ્રુતજ્ઞાની પુત્ર હે. લઘુનંદન કહા કિ નહીં ? કહાં કહા હે ? ભૈયા ! ‘ભેદવિજ્ઞાન જગ્યો જિનકે ઘટ.’ ‘બનારસીદાસ’ મેં આતા હે યા નહીં ? સમજ મેં આયા ? ‘બનારસીદાસ’ મેં લઘુનંદન આતા હે. ‘તે જગમાંહી જિનેશ્વર કે લઘુનંદન.’ ‘બનારસીદાસ’ હુએ ના ? ‘સમયસાર નાટક’ (લિખા હે). સમ્યગ્જ્ઞાની, સમ્યગ્દર્શિ જિનેશ્વર કે લઘુનંદન હેં, છોટે પુત્ર હે. બડે પુત્ર સંતો, ગણધરો આદિ આત્માનંદ મેં બહુત ઝુલનેવાલા. સમકિતી ભી ભગવાન કે લઘુનંદન હેં, છોટે પુત્ર હેં. ઓ..હો..હો...! સમજ મેં આયા ? ‘સ્વાર્થ કે સારે’ ઐસા આતા હે ના ?

‘ભેદવિજ્ઞાન જગ્યો જિનકે ઘટ.. ભેદવિજ્ઞાન જગ્યો જિન કે ઘટ, શીતલ ચિત ભયો જિમ ચંદન, કેલી કરે શિવમારગ માંહી, જિનેશ્વર કે લઘુનંદન... જગમાંહી જિનેશ્વર કે લઘુનંદન’ આ..હા...! દેખો ! ગૃહસ્થાશ્રમ મેં સમ્યગ્દર્શિ ઐસે હોતે હેં. સમજ મેં આયા ? ભેદવિજ્ઞાન—રાગ પુણ્ય ઔર પર સે ભિન્ન આત્મા (હે ઐસી) ગ્રંથિભેદ હોકર ‘ભેદજ્ઞાન જગ્યો જિનકે ઘટ, શિતલ ચિત ભયો જિમ ચંદન’ સમજ મેં આયા ? મેં તો જ્ઞાન હૂં, ગૃહસ્થાશ્રમ મેં હો, રાગાદિ હો તો ભી મેં જાનનેવાલા હૂં, મેં તો

જાનન હું વહી આત્મા હું રાગાદિ આત્મા નહીં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ઉનકો લઘુનંદન કહા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બહુત. ગણધરો, સંતો હેં ના ! કહા ના, બીચ મેં આ ગયા, આપને સુના નહીં. સંતો, મુનિઓ આત્મજ્ઞાન મેં મસ્ત. અતીન્દ્રિય આનંદ મેં મસ્તુ જુલનેવાલે છકે-સાતવે ગુણસ્થાન મેં (જુલનેવાલે) ભાવલિંગી સંત બડે પુત્ર હેં, યે લઘુપુત્ર હેં. સમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થાશ્રમ મેં રહતે હો તો ભી લઘુનંદન હેં. સમજ મેં આયા ? ‘બનારસીદાસ’ કહતે હેં. ‘સમયસાર નાટક’ ઉન્હોને બનાયા હે. યે ‘સમયસાર નાટક’ હે ના ? દેખો ! (મંગલાચરણ મેં) છઠ્ઠા શ્લોક હે.

ભેદવિજ્ઞાન જગ્યો જિન્હકે ઘટ,

સીતલ ચિત્ત ભયો જિમ ચંદન.

ગૃહસ્થાશ્રમ મેં ભી દેહ, વાણી મેં નહીં. દયા, દાન, વ્રત કા વિકલ્પ ઉઠતા હે વહ ભી રાગ હે, મેં નહીં.

કેલિ કરૈ સિવ મારગ મેં,

જગ માહિં જિનેસુરકે લઘુ નંદન.

‘બનારસીદાસ’ દેખો ! ‘સમયસાર નાટક’ (લિખા હે). પહલે શૃંગારી પુરુષ થે. શૃંગારી પુસ્તક બહુત બનાયે (થે), જબ આત્મભાન હુઆ, સમ્યગ્દર્શન હુઆ તો ‘ગોમતી’ નદી મેં ડાલ દિયા. કલ આયા હે. પુસ્તક હે યા નહીં ? કહાં હે ? યહાં હોવે તો કામ આયે ના. શૃંગારી પુસ્તક બનાયે થે ના ? પહલે શૃંગારી બહુત થે. બાદ મેં આત્મજ્ઞાન હુઆ. સંસાર મેં રહનેપરભી, સ્ત્રી-પુત્ર (હોનેપર ભી) મેં આનંદસ્વરૂપી આત્મા હું, મેં દેહ કી ક્રિયા નહીં, જડ નહીં, રાગ નહીં. ઐસા ભાન હુઆ તો શૃંગારી પુસ્તક થે ના ? (ઉસે) યા.. હોમ (કર દિયા). કલ હી આયા હે, હાં ! દેખો, દેખો ભૈયા ! કલ હી આયા હે. દેખો, યે ‘બનારસીદાસ’ હેં. દેખો ! યે પુસ્તક સમુદ્ર મેં ડાલ દિયે. શૃંગારી પુસ્તક બનાયે થે (ઉસે) જાકર (ડાલ દિયા).

ભગવાનઆત્મા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ને બનાયે હુએ શાસ્ત્ર, સંતો ને શાસ્ત્ર કહે,

ઉસમેં આત્મા કા ભાન હુઆ. વિરુદ્ધ શાસ્ત્ર જો લિખે થે (ઉન્હેં) ડાલ દિયા. સમજ મેં આયા ? એસા કલ હી આયા હૈ, દેખો ! ‘ગૃહસ્થી બદલતે હી મહાકવિ પંડિત બનારસીદાસજી ને અપની વિષયવર્ધક નવરસ રચના ગોમતી નદી મેં બહા દી.’ યે કલ હી આયા હૈ. સેઠ ! કલ આયા હૈ, કલ. ક્યા કહતે હેં ? ‘સન્મતિ સન્દેશ’ હૈ ના ? ‘દિલ્લી’ સે નિકલતા હૈ. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! ગૃહસ્થાશ્રમ મેં હો લેકિન આત્મા કી અંતર પ્રતીત હુઈ તો કહતે હેં,

સત્યસરૂપ સદા જિન્હકૈ,

પ્રગટ્યૌ અવદાત મિથ્યાત-નિર્કંઠન.

‘સત્યસરૂપ...’ જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ કા ભાન. આઠ વર્ષ કી લડકી કો ભી હોતા હૈ. ભાન કરે તો. ભાન કરે બિના સૌ વર્ષ કી ઉમ્ર મેં મર જાયે. સમજ મેં આયા ? ‘સત્યસરૂપ સદા જિન્હકૈ, પ્રગટ્યૌ અવદાત...’ અવદાત યાની નિર્મલ.

સાંતદસા તિન્હકી પહિચાનિ,

કરૈ કર જોરિ બનારસિ વંદન.

‘બનારસીદાસ’ કહતે હેં, એસે સમ્યગ્જ્ઞાની કો મેં વંદન કરતા હૂં. સમજ મેં આયા ? ભલે ગૃહસ્થાશ્રમ મેં હો લેકિન સમ્યગ્દર્શન ઔર જ્ઞાન (હુઆ હૈ). શાંત... શાંત... આત્મા મેં શાંતિ પડી હૈ, એસા સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ તો કહતે હેં કિ, મેં ઉનકો વંદન કરતા હૂં. બહુત અચ્છા શ્લોક બનાયા હૈ. ‘સમયસાર નાટક’ સમજ મેં આયા ?

‘(૨) ઇસ સંસાર મેં સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમાન સુખદાયક અન્ય કોઈ વસ્તુ નહીં હૈ.’ યે સમ્યક્ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન, હાં ! ઔર કેવલજ્ઞાન. દોનોં લેને, ભાઈ ! સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન કે બાદ જો પાંચ જ્ઞાન કી બાત કહી (ઉનમેં સે) મતિ-શ્રુતજ્ઞાન ઔર કેવલજ્ઞાન. કેવલજ્ઞાન તો અનંત આનંદ કા કારણ હૈ. પરંતુ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન ભી સુખ કા કારણ હૈ. ક્યા હો ? જગત બોલતા હૈ તો બોલને દો, હોતા હૈ તો હોને દો, મેરે મેં ક્યા હૈ ? મેરા કોઈ પર કે સાથ સંબંધ હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ કા ભાન કરકે, અપને જ્ઞાન મેં શાંતિ કા વેદન કરતે હેં ઉસે જન્મ, જરા, મરણ કા નાશ કરને કા ઉપાય હાથ લગા હૈ. દૂસરે કો જ્ઞાન બિના જન્મ-મરણ મિટતે નહીં. સમજ મેં આયા ? અબ પાંચવાં શ્લોક.

જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીના કર્મનાશના વિષયમાં તફાવત
 કોટિ જન્મ તપ તપૈં, જ્ઞાન વિન કર્મ ઝરૈં જે;
 જ્ઞાનીકે છિનમેં, ત્રિગુપ્તિતૈં સહજ ટરૈં તે.
 મુનિવ્રત ધાર અનંત વાર ગ્રીવક ઉપજાયૌ;
 પૈ નિજ આત્મજ્ઞાન વિના, સુખ લેશ ન પાયો. પ.

અન્વયાર્થ :- [અજ્ઞાની જીવને] (જ્ઞાન વિન) સમ્યગ્જ્ઞાન વગર (કોટી જન્મ) કરોડો જન્મો સુધી (તપ તપૈં) તપ તપવાથી (જે કર્મ) જેટલા કર્મો (ઝરૈં) નાશ થાય છે (તે) તેટલાં કર્મો (જ્ઞાનીકે) સમ્યગ્જ્ઞાની જીવને (ત્રિગુપ્તિતૈં) મન,વચન અને કાયા તરફની જીવની પ્રવૃત્તિને રોકવાથી [નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ સ્વાનુભવથી] (છિનમેં) ક્ષણ માત્રમાં (સહજ) સહેલાઈથી (ટરૈં) નાશ પામે છે. [આ જીવ] (મુનિવ્રત) મુનિઓનાં મહાવ્રતોને (ધાર) ધારણ કરીને (અનંત વાર) અનંત વાર (ગ્રીવક) નવમી ગ્રૈવેયક સુધી (ઉપજાયૌ) ઉત્પન્ન થયો, (પૈ) પરંતુ (નિજ આત્મ) પોતાના આત્માના (જ્ઞાન વિના) જ્ઞાન વગર (લેશ) જરા-પણ (સુખ) સુખ (ન પાયૌ) પામી શક્યો નહિ.

ભાવાર્થ :- મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ આત્મજ્ઞાન (સમ્યગ્જ્ઞાન) વિના કરોડો જન્મો-ભવો સુધી બાળતપરૂપ ઉદ્ધમ કરીને જેટલાં કર્મોનો નાશ કરે છે તેટલાં કર્મોનો નાશ સમ્યગ્જ્ઞાની જીવ સ્વસન્મુખ જ્ઞાતાપણને લીધે સ્વરૂપગુપ્તિથી ક્ષણમાત્રમાં સહેજે કરી નાંખે છે. આ જીવ, મુનિના (દ્રવ્યલિંગી મુનિના) મહાવ્રતોને ધારણ કરીને તેના પ્રભાવથી નવમી ગ્રૈવેયક સુધીના વિમાનોમાં અનંતવાર ઉત્પન્ન થયો, પરંતુ આત્માના ભેદવિજ્ઞાન (સમ્યગ્જ્ઞાન અથવા સ્વાનુભવ) વિના તે જીવને ત્યાં પણ લેશમાત્ર સુખ મળ્યું નહિ.

‘જ્ઞાની ઔર અજ્ઞાની કે કર્મનાશ કે વિષય મેં અંતર.’ ધર્મી-જ્ઞાની ઔર અજ્ઞાની કે કર્મનાશ કે વિષય મેં અંતર હેં.

કોટિ જન્મ તપ તપેં, જ્ઞાન વિન કર્મ ઝરેં જે;
જ્ઞાનીકે છિનમેં, ત્રિગુપ્તિતેં સહજ ટરેં તે.
મુનિવ્રત ધાર અનંત વાર ગ્રીવક ઉપજાયો;
પૈ નિજ આતમજ્ઞાન વિના, સુખ લેશ ન પાયો. ૫.

‘સહજ’ પર વજન હે. દેખો ! નીચે લિયા હે. નીચે હે ના ? દેખો ! અજ્ઞાની મુનિ. ક્યા હે વહ ? કમંડલ ઔર પીંછી હેં. કિતને ભવ ધારણ કિયે હેં, ઐસા લિખતે હેં. એક, દો, ત્રીન, ચાર કરતે-કરતે અનંત (ભવ કિયે). નીચે હે ના ? આત્મા જ્ઞાન કે ભાન બિના ક્રિયાકાંડ ઇતની કી. ‘કોટિ જન્મ તપ’ યહાં તો કરોડ ભવ લિખા હે, લેકિન અનંત ભવ લેના. સમજ મેં આયા ? ઐસે અનંત ભવ કિયે, આત્મજ્ઞાન બિના મુનિવ્રત લે લિયે. શાસ્ત્રજ્ઞાન કિયા, અઘાચીસ મૂલગુણ પાલે, પંચ મહાવ્રત પાલે. વહ સબ તો વિકલ્પ, રાગ હે. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- પંચમકાલ મેં તો..

ઉત્તર :- પંચમકાલ મેં ક્યા ? પંચમકાલ મેં ક્યા કીચડ કી સુખડી હોતી હે ? સુખડી નહીં હોતી ? સુખડી. ઘી, ગુડ ઔર આટા (મિલાકર બનાતે હેં). કોઈ ઘી કે બદલે પાની ડાલકર સુખડી બનાતે હેં ? સુખડી.. સુખડી નહીં હોતી ? આપ લોગ ક્યા કહતે હેં ? સુખડી કહતે હેં ના ? સુખડી મેં ઘી, આટા ઔર ગુડ ત્રીન આતે હેં, યા દૂસરી (ચીજ) આતી હે ? ઐસે આત્મા કે મોક્ષમાર્ગ મેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રીન આતે હેં. કોઈ લાખ વર્ષ પહલે સુખડી બનાયે તો ભી ઘી, ગુડ ઔર આટા (મિલાકર હી બનતી થી ઔર) અભી બનાયે તો ભી યે ત્રીન (મિલાકર બનાતે હેં). યે ત્રીન કી દૂસરી ચીજ હો જાતી હે ? લાખ, કરોડ વર્ષ પહલે બનાયે તો ભી યે હે, અભી બનાયે તો ભી યે હે, ગરીબ બનાયે તો ભી વહી હે. ભલે થોડા ઘી ડાલે. લેકિન ઘી, ગુડ ઔર આટા કી સુખડી બનતી હે. પંચમકાલ મેં દૂસરા ધર્મ ઔર ચૌથે કાલ મેં દૂસરા ધર્મ, ઐસા હોતા હે ? સમજ મેં આયા ? સુખડી દૂસરી નહીં હોતી, ધર્મ દૂસરા નહીં હોતા. સમજ મેં આયા ?

કહતે હૈં, ‘કોટિ જન્મ તપ તપૈ’ દેખો ! પહલે દષ્ટાંત લિયા હૈ ના ? અનંતબાર મુનિપના લિયા ઔર અનંતબાર શાસ્ત્ર કા પઢના ભી કિયા પરંતુ આત્મજ્ઞાન નહીં કિયા. આહા...હા...! દેખો ! યહ કથા કહતે હૈં ? ‘દૌલતરામજી’ ચૌથી ઢાલ મેં પાંચવીં ગાથા મેં કહતે હૈં. ‘(જ્ઞાન બિના) સમ્યગ્જ્ઞાન કે બિના કરોડો જન્મોં તક...’ કરોડો ભવ, કરોડો ભવ ઔર એક-એક ભવ કરોડ-કરોડ પૂર્વ કા. કથા કહતે હૈં ? એક-એક ભવ કરોડ પૂર્વ કા. બડા આયુષ્ય હોતા હૈ ના ? કરોડ પૂર્વ કા એક (ભવ). કરોડ પૂર્વ કિસે કહતે હૈં ? વીતરાગ કી બડી બાત હૈ. એક પૂર્વ મેં સત્તર લાખ કરોડ છપ્પન હજાર કરોડ વર્ષ જાયે. ઉસે એક પૂર્વ કહતે હૈં. સત્તર લાખ કરોડ છપ્પન હજાર કરોડ વર્ષ કા એક પૂર્વ ! ઐસે-ઐસે કરોડ પૂર્વ કા ભગવાન કા આયુષ્ય હૈ. ‘સીમંધર’ ભગવાન મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં (બિરાજતે હૈં). ઐસે કરોડ પૂર્વ કા આયુષ્ય (લેકર) મનુષ્ય મેં અનંત બાર આયા. કરોડ પૂર્વ ઐસે કરોડોં ભવ. કથા કહતે હૈં ?

કરોડોં ભવ (કિયે ઐસા કહા ઉસમેં) ઉપરા-ઉપર મનુષ્યભવ આઠ મિલતે હૈં. સમજ મેં આયા ? મનુષ્યભવ ભી ઉપરાઉપર મિલતા હૈ. ઉપરાઉપર સમજે ? એક કે બાદ દૂસરા. (ઐસે) આઠ ભવ મિલતે હૈં. આઠ ભવ એકસરીખે મિલે, યા જૈનકૂલ મેં અવતાર મિલે ઐસા ભી નહીં. મનુષ્યભવ આઠ ઉપરાઉપર મિલે. ઉસમેં કોઈ બાર જબ જૈનકૂલ મેં જન્મ લિયા હો ઔર કરોડ પૂર્વ કા આયુષ્ય હો તબ કરોડ પૂર્વ મેં માસ ખમણ-મહિને-મહિને કે ઉપવાસ કરને, પંચ મહાવ્રત કા પાલના, ઐસા એક ભવ મેં કરોડ પૂર્વ મેં સત્તર લાખ કરોડ છપ્પન હજાર કરોડ વર્ષ, ઐસા આઠ વર્ષ સે ત્યાગ કરકે કરોડ પૂર્વ કરે. આઠ વર્ષ કી ઉમ્ર મેં સંસાર ત્યાગકર નગ્ન હો જાયે (ઔર) કરોડ પૂર્વ તપ કરે. ક્રિયાકાંડ, વ્રત, નિયમ, તપસ્યા કરોડ ભવ (કરે). કરોડ ભવ કબ આયેંગે ? ઉપરાઉપર મનુષ્ય તો હોતા નહીં. એક કે બાદ એક તો થોડે હી હોતે હૈં. ઇતને-ઇતને કરોડ ભવ... દેખો !

‘કરોડોં જન્મોં તક તપ કરને સે...’ મુનિપના, વ્રત લેને સે. અકેલે પંચ મહાવ્રત. અંદર આત્મજ્ઞાન, આનંદ કા ભાન નહીં, સમ્યગ્દર્શન નહીં, સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં. સમજ મેં આયા ? ‘તપ કરને સે જિતને કર્મ નાશ હોતે હૈં ઉતને કર્મ સમ્યગ્જ્ઞાની જીવકે...’ કરોડોં ભવ મેં, એક-એક ભવ મેં કરોડોં વર્ષ. સમજ મેં આયા ? અજ્ઞાનતપ હૈ.

આત્મા ક્યા ચીજ હૈ (ઉસકા જ્ઞાન નહીં). જડ કા કર્તા નહીં, મહાવ્રત કા રાગ કા વિકલ્પ ઉઠતા હૈ વહ ભી પુણ્યબંધ કા કારણ (હૈ). ઉસસે રહિત આત્મા કા અંતરજ્ઞાન નહીં તો વહ સબ ક્રિયાકાંડ, ઉસમેં કરોડોં ભવ મેં ઔર એક-એક ભવ મેં કરોડોં વર્ષોં મેં તપ કરતે-કરતે સૂખ જાયે (ઉસમેં) ઉસકે જિતને કર્મ ખીરતે હૈં ઉસસે અનંતગુને કર્મ સમ્યગ્જ્ઞાની અંતર મેં મનમેં સે વિકલ્પ કા લક્ષ્ય છોડકર, અપને આત્મા કા જ્ઞાન કરકે અંતર મેં એકાગ્ર હોતા હૈ તો ઉસસે અનંતગુને કર્મ ખિર જાતે હૈં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા....!

આત્મા વસ્તુ કે સ્વભાવ કે ભાન બિના અશુદ્ધતા યા કર્મ ટલે કેસે ? બારહ વ્રત હૈ યા પંચ મહાવ્રત હૈ કિ તપસ્યા હૈ, વહ તો શુભરાગ વિકલ્પ હૈ. શુભરાગ હૈ (તો) પુણ્ય બંધ જાયે, લેકિન નિર્જરા હો જાયે, ધર્મ હોવે (એસા નહીં). આત્મા અંદર જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ એક ક્ષણ ભી, એક ક્ષણ મન કે વિકલ્પ કી રચિ છોડકર અંતરજ્ઞાન મેં જ્ઞાન મેં જ્ઞાન કા એકાગ્ર હોના, એસા સમ્યગ્જ્ઞાની એક ક્ષણ મેં અનંત કર્મ કી નિર્જરા કરતે હૈં. કહો, સમજ મેં આયા ? ‘નાશ હોતે હૈં.’

‘ઉતને કર્મ સમ્યગ્જ્ઞાની જીવ કે મન, વચન ઔર કાયકી ઓર કી પ્રવૃત્તિ કો રોકને સે...’ અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાન મેં પર કી પ્રવૃત્તિ કા લક્ષ્ય છોડકર, રાગ કા ભી લક્ષ્ય છોડકર અપને સ્વરૂપ મેં, જ્ઞાનાનંદ મેં એકાકાર હોકર ‘નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ...’ સ્વાત્માનુભવ (કરના). રાગ, પુણ્ય વિકલ્પ સે રહિત ભગવાનઆત્મા કા સ્વાનુભવ ‘(છિન મેં)...’ શુદ્ધ સ્વાનુભવ. અશુદ્ધ કા અનુભવ, પુણ્ય-પાપ કા અનુભવ તો અનાદિકાલ કા હૈ, વહ કોઈ ચીજ નહીં, કોઈ ધર્મ નહીં. પુણ્ય-પાપ કા ભાવ જો અશુદ્ધભાવ હૈ ઉસસે રહિત અપના આત્મા, ચૈતન્ય સ્વભાવ કી એકાગ્રતા સે શુદ્ધ સ્વરૂપ કા અનુભવ (હોતા) હૈ. ‘ક્ષણમાત્ર મેં સરલતા સે...’ ઇતને શબ્દ હૈં. (અજ્ઞાની) હઠ સે ઇતના કરતા હૈ. કરોડોં ભવ મેં કરોડોં વર્ષ તપ કરે વહ હઠ હૈ. અકામનિર્જરા હોતી હૈ, મૂલ સચ્ચી નિર્જરા હોતી નહીં. સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્જ્ઞાની સરલતા સે સહજપને હઠ બિના, આગ્રહ બિના, કષ્ટ બિના સ્વભાવ મેં શુદ્ધ ચૈતન્ય મેં એકાગ્ર હોકર સરલતા સે, સ્વભાવપને દુઃખ કા અથવા કર્મ કા નાશ કરતે હૈં. સમજ મેં આયા ?

‘સહજ’ શબ્દ છે. સહજ નામ સરલપને. સરલપને નામ આત્મા કે જ્ઞાન મેં આનંદ કરતે કષ્ટ સહન પડે, એસા નહીં. કષ્ટ સહના પડે વહ તો આર્તધ્યાન હુઆ. અરે...! વહ કષ્ટ આયા. વહ તો આર્તધ્યાન છે, વહ ધર્મ નહીં, વહ તો પાપબંધ કા કારણ છે. જ્ઞાનસ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્ય કી અંતર મેં દષ્ટિ સે એકાગ્ર હોકર સહજપને શાંતિ કે વેદન દ્વારા પૂર્વ કે અનંત ભવ કે કર્મો કો નાશ કર દેતે હેં. સમજ મેં આયા ? કહો, સમજ મેં આતા છે યા નહીં ?

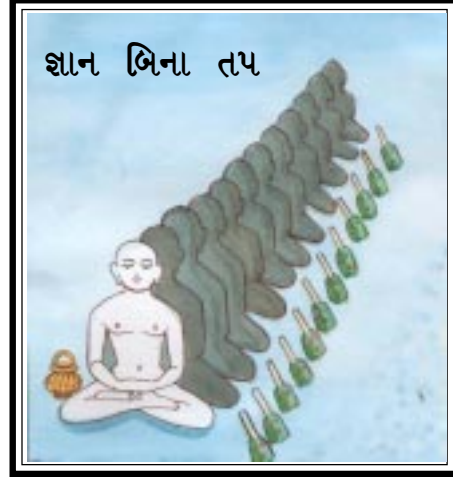
મુમુક્ષુ :- અજ્ઞાની કી આંખ ખોલતે હેં.

ઉત્તર :- બાપુ ! આત્મા કા જ્ઞાન કર, ઇસકે બિના તેરા કર્મ નહીં ખિરેંગે, એસા કહતે હેં. આહા...હા...! ભાઈ ! ભગવાન ! તૂ જાગ. તેરી જાગૃત દશા કર, પ્રભુ ! તેરી અંતર કી જાગૃત દશા બિના ક્રિયાકાંડ મેં તુજે કુછ લાભ નહીં હોગા. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ?

‘(મુનિવ્રત)...’ દેખો ! આત્મજ્ઞાન બિના, સમ્યગ્દર્શન બિના આત્મા કા નિર્વિકલ્પ રાગ બિના કે અનુભવ બિના ‘મુનિયોં કે મહાવ્રતોં કો ધારણ કરકે...’ અનંતબાર મહાવ્રત ધારણ કિયે. વહ તો પુણ્ય, રાગ છે, વિકલ્પ છે, પુણ્યબંધ ભાવ છે. આહા...! દેખો ! યે ‘દૌલતરામજી’ ગૃહસ્થાશ્રમ મેં રહનેપર ભી સત્ય વસ્તુ કી પ્રસિદ્ધ કરતે હેં. જાહિર કરતે હેં, ભાઈ ! આત્મા અંદર રાગરહિત પુણ્યરહિત (હૈ એસા) જ્ઞાન (કિયે) બિના મહાવ્રત અનંત બાર ધારણ કિયે. સમજ મેં આયા ? એકદમ આવેશ મેં આકર મુનિપના લે લિયા, પંચ મહાવ્રત લિયે ઔર પંચ મહાવ્રત મેં અઢાઈસ મૂલગુણ ભી નિરતિયાર પાલે, પરંતુ વહ તો રાગ છે. આત્મા ઉસસે પાર હૈ ઉસકા જ્ઞાન અંદર નહીં હુઆ. સમજ મેં આયા ? જગત કો કઠિન પડે. વસ્તુ હી એસી છે, ભાઈ ! સમજ મેં આયા ?

ભગવાનઆત્મા...! વિકલ્પ પુણ્ય-પાપ, વ્રતાદિ કા વિકલ્પ તો પુણ્ય છે. હિંસા, જૂઠ કા ભાવ તો પાપ છે. દોનોં સે (ભિન્ન હોકર) આત્મા કા અંતર મેં જ્ઞાન કા જ્ઞાન કરના, આત્મા કા જ્ઞાન કરના, આત્મા કે સ્વસન્મુખ હોકર અપની એકાગ્રતા કરના, એસે જ્ઞાન સે અનંત કર્મ ઝર જાતે હેં. એસે જ્ઞાન બિના અનંત બાર મુનિવ્રત ધારણ કિયે. નગ્નપના મુનિવ્રત, હાં ! અનંત બાર નગ્નપના ધારણ કિયા. પંચ મહાવ્રત,

અઠાઈસ મૂલગુણ દોનોં અનંત બાર (ધારણ ક્રિયે). ઉસ ઓર દષ્ટાંત દિયા હે ના ? એક સફેદ શરીર ક્રિયા હે બાદ મેં કાલા કાલા કરકે ઉસકી પરછાઈ કી હે. હે કિ નહીં ? કહાં હે ? યે નહીં હે મુનિ ? દેખો ના યહ મુનિ. યહ એક (શરીર) ઔર ઐસે-ઐસે અનંત શરીર ક્રિયે. દેખો ના, શરીર.. શરીર.. શરીર.. શરીર.. હે યા નહીં ? ઉસમેં હે ? એક, દો, ત્રીન, ચાર ઇતને તો લિયે હેં (ઐસે) અનંત લે લેના.

મુમુક્ષુ :- અંધેરા હે.

ઉત્તર :- વહ અંધેરા નહીં હે. શરીર, શરીર બનાયા હે. એક શરીર, દો શરીર, ત્રીન શરીર ઐસે અનંત શરીર. મુનિવ્રત લેકર અનંત શરીર ધારણ ક્રિયે. અનંત બાર મુનિપના (લિયા). હે ના ? દેખો ! મોરપીંછી ભી હે, યહાં કમંડલ ભી હે. ઐસા અનંત બાર હુઆ. લેકિન વિકલ્પ કા કર્તા મેં નહીં, દેહ કી ક્રિયા કા મેં કરનેવાલા નહીં. મેં તો ચિદાનંદ જ્ઞાનજ્યોતિ આનંદ હૂં, ઐસે સમ્યક્જ્ઞાન બિના ઉસમેં કોઈ લાભ હુઆ નહીં. હે કિ નહીં ? પુસ્તક તો સાથ મેં હે. યહાં કા નહીં બનાયા હે, ચિત્ર તો પહલે સે બને હેં. સમજ મેં આયા ?

‘મુનિયોં કે મહાવ્રતોં કો ધારણ કરકે અનન્તબાર...’ દેખો ! એક બાર નહીં. હજારોં રાનિયોં કા ત્યાગ કર દિયા, અબજો રૂપિયોં કો છોડ દિયે, બારહ-બારહ મહિને કે ઉપવાસ અનંત બાર ક્રિયે પરંતુ આત્મજ્ઞાન નહીં ક્રિયા. આત્મજ્ઞાન બિના વહ સબ ઉસકા સંસાર મેં ગયા. પરિભ્રમણ રહા, જન્મ-મરણ કા નાશ હુઆ નહીં. ઔર ગૃહસ્થાશ્રમ મેં રહે હો, હજારો રાનિયોં કા ત્યાગ ન હો, રાગ હો ફિર ભી રાગરહિત આત્મા કા જ્ઞાન કરને સે અલ્પકાલ મેં વહ કર્મ કા નાશ કરકે, ચારિત્ર લેકર મુક્તિ કો પાચેગા. સમજ મેં આયા ?

‘અનન્તબાર નવવેં ત્રૈવેયક...’ નવ ત્રૈવેયક સમજતે હો ? અંત મેં હે. યે ચૌદહ બ્રહ્માંડ-ચૌદહ રાજુ (લોક) હે ના ? વહ પુરુષ કે આકાર સે હે. જૈસા પુરુષ હે ના ?

પુરુષ, ઉસકે અનુસાર આકાર હૈ. ખડા પુરુષ હોતા હૈ ઉસમેં ગલા હૈ, ગ્રીવા.. ગ્રીવા. ગ્રીવા કે સ્થાન મેં નૌ ગ્રૈવેયક હૈં. દેવ કી પૃથિવી હૈ. નવ ગ્રૈવેયક યહાં ઉપર હૈ. વહાં પ્રત્યેક જીવ અનંતબાર ગયા હૈ. સાધુ હોકર, દિગંબર સાધુ હોકર અનંત બાર ગયા. મિથ્યાદષ્ટિ હોકર, આત્મજ્ઞાન પાચે બિના (વહાં ગયા). આત્મજ્ઞાન પાકર સ્વર્ગ મેં જાયે વહ તો અત્પકાલ મેં મુક્તિ પાચે. આત્મજ્ઞાન બિના, સમ્યગ્દર્શન બિના ઐસા મુનિવ્રત અનંતબાર ધારણ કિયા. નૌવીં ગ્રૈવેયક મેં ઉત્પન્ન હુઆ.

‘પરન્તુ (નિજ આત્મ) અપને આત્મા કે જ્ઞાન બિના...’ દેખો ! હૈ ના ? જૈ નિજ આત્મજ્ઞાન બિના’ ઇતના કિયા લેકિન આત્મા કા જ્ઞાન નહીં કિયા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ધૂલ મેં હો ? જ્ઞાન તો અંદર મેં હૈ. બાહ્ય ક્રિયાકાંડ સે મિલતા હૈ ?

આત્મા, જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા જ્ઞાન સે હી વેદન મેં આતા હૈ, જાનને મેં આતા હૈ. ઐસા જ્ઞાન, અનંત બાર નૌવીં ગ્રૈવેયક ગયા લેકિન ઐસા જ્ઞાન કિયા નહીં. શાસ્ત્ર કા જ્ઞાન કિયા. નવ પૂર્વ પઢ લિયા, ઉસમેં ક્યા આયા ? સમજ મેં આયા ? દો બાત કહતે હૈં. એક તો, અપને જ્ઞાન બિના. સમજે ? શાસ્ત્ર કા જ્ઞાન કિયા, ઐસા કહતે હૈં. ઔર વ્રતાદિ કિયે, દોનોં બાત લી હૈ. ભાઈ ! પંચ મહાવ્રત, અઙ્કાઈસ મૂલગુણ ભી લિયે ઔર શાસ્ત્ર કા જ્ઞાન ભી કિયા, દોનોં બાત આ ગઈ.

‘મુનિવ્રત ધાર અનન્તબાર ગ્રીવક ઉપજાયે’ આત્મજ્ઞાન બિના વ્રત ભી અનંત બાર લિયે ઔર નિજ આત્મજ્ઞાન બિના શાસ્ત્ર કા જ્ઞાન ભી કિયા. સમજ મેં આયા ? આત્મજ્ઞાન ક્યા કરે ? શાસ્ત્ર તો કહતે હૈં કિ, તેરે અંદર દેખ. અંતર મેં અનુભવ કર, તેરા આત્મા અંદર ભગવાન પરમાત્મા બિરાજતા હૈ. તેરે સ્વરૂપ મેં નજર ડાલ, ઉસમેં સે શાંતિ મિલે ઉસકા નામ જ્ઞાન કહતે હૈં. સમજ મેં આયા ?

‘(નિજ આત્મ) અપને આત્મા કે જ્ઞાન બિના...’ દોનોં બાત કહી હૈ. વ્રત ભી લિયે ઔર આત્મા કે જ્ઞાન બિના શાસ્ત્ર કા જ્ઞાન ભી કિયા. સમજ મેં આયા ? ‘શ્રીમદ્’ નહીં કહતે ? ‘શ્રીમદ્’ કહતે હૈં કિ નહીં ? ‘શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર’, સુના હૈ ના ?

યમ નિયમ સંજમ આપ કિયો, પુનિ ત્યાગ બિરાગ અથાગ લલ્લો;

વનવાસ લિયો મુખ મૌન રહ્યો, દઢ આસન પદ્મ લગાય દિયો.
જપ ભેદ જપે તપ ત્યોહિ તપે, ઉરસોહિ ઉદાસી લહી સબપે.
સબ શાસ્ત્રનકે નય ધારિ હિયે, મત મંડન ખંડન ભેદ લિયે;
વહ સાધન બાર અનંત કિયો, તદપિ કલ્પ હાથ હજુ ન પર્યો.
'યમ નિયમ સંજમ...' યમ (યાની) પંચ મહાવ્રત. નિયમ-અભિગ્રહ લિયા. સંયમ લિયા.

યમ નિયમ સંજમ આપ કિયો, પુનિ ત્યાગ બિરાગ અથાગ લહ્યો;
વનવાસ લિયો મુખ મૌન રહ્યો, દઢ આસન પદ્મ લગાય દિયો.
ક્યા હૈ ઉસમેં ? આત્મા ક્યા ચીજ હૈ, ઐસે અંતરબોધ બિના.. કહતે હૈં,
વહ સાધન બાર અનંત કિયો, તદપિ કલ્પ હાથ હજુ ન પર્યો.
અબ ક્યોં ન બિચારત હૈ મનસેં, કલ્પ ઔર રહા ઉન સાધનસે ?
બિન સદ્ગુરુ કોઈ ન ભેદ લહે, મુખ આગલ હૈં કહ બાત કહે ?
સમજ મેં આયા ? ૨૪ વર્ષ કી ઉમ્મ. ૨૪ વર્ષ કી ઉમ્મ મેં ભાન હુઆ (થા).
ગૃહસ્થાશ્રમ મેં થે. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' કો 'મુંબઈ' મેં લાખો રૂપયે કા મોતી કા વ્યાપાર થા. સમજ મેં આયા ? લાખો રૂપયે કા મોતી કા વ્યાપાર. અંદર મેં (ભાન હૈ કિ) મેરી ચીજ નહીં. મેરી ચીજ તો મેં આત્મા હૂં, આનંદ હૂં. જૈસે નારિયેલ મેં ગોટા ભિન્ન રહતા હૈ... નારિયેલ હોતા હૈ ના ? નારિયેલ મેં ટોપરે કા ગોટા ભિન્ન (હૈ). ઐસે સમ્યગ્જ્ઞાની કા આત્મા રાગ ઔર શરીરાદિ કી ક્રિયા સે અંદર મેં ભિન્ન રહતા હૈ. આહા..હા....! ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આત્મા બિના જ્ઞાન નહીં હોતા. દેવાનુપ્રિયા ! ઐસા કહતે હૈં કિ, તુને યે યબ તો ક્રિયા, અનંતબાર સાધન કિયે. 'સબ શાસ્ત્રનકે નય ધારિ હિયે,' શાસ્ત્ર પઢે તો કિસકે પાસ પઢે ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બિન સદ્ગુરુ યાની ? ઉસકા અર્થ ક્યા ? વે કહતે હૈં કિ, વિકલ્પરહિત

તેરા આત્મા હૈ એસા તુને બોધ નહીં ક્રિયા. સમજ મેં આયા ? ઠીક પકડા. ઉસકા અર્થ યે હૈ. ભગવાન ! તેરી ચીજ તો અંદર મેં અનાકુલ આનંદમય પ્રભુ હૈ ના, ભાઈ ! રાગ વિકલ્પ દયા, દાન આદિકા, હમેં સુનને કા વિકલ્પ ઉઠતા હૈ વહ વિકલ્પ ભી તેરી ચીજ નહીં. એસા ઉસકો સુનાયા તો સમજે તો ગુરુગમ સે સમજા એસા કહને મેં આતા હૈ. ‘સમજે નહીં ગુરુ બિના, યે હી અનાદિ સ્થિત.’ ઠીક !

‘પાવે નહિં ગુરુગમ બિના, એહી અનાદિ સ્થિત.’ સત્જ્ઞાની બિના સચ્ચા તત્ત્વ કયા હૈ વહ અંતર મેં સમજન મેં આતા નહીં. અબ ઠીક ના ? આહા..હા...! અરે..! ભગવાન ! ઉસે મિલે થે લેકિન ઉસે ભાન નહીં થા. ગ્યારહ અંગ મેં કયા નહીં આતા ? ગ્યારહ અંગ પઢા. ગ્યારહ (અંગ મેં) કિતના હૈ ? એક શાસ્ત્ર-એક આચારાંગ, એક આચારાંગ સૂત્ર હૈ ઉસમેં અઠારહ હજાર પદ હૈં. એક પદ મેં ઇકવાવન કરોડ શ્લોક હૈં. એસા કંઠસ્થ ક્રિયા. એસે એક આચારાંગ સે ડબલ સૂયગડાંગ, ઉસસે ડબલ ઠાણાંગ (હૈ). ડબલ કહતે હૈં ના ? દુના.. દુગના. એસે ગ્યારહ અંગ પઢ ડાલે, પઢ ડાલે. પઢા લેકિન કયા કહતે હૈં, અંતર મેં આત્મજ્ઞાન કા પતા લિયા નહીં. ભાઈ !

દેખો ! ભાષા કયા હૈ ? દેખો ! નિજ આત્મજ્ઞાન, એસી ભાષા હૈ ના ? ‘નૈ નિજ આત્મજ્ઞાન’ એસા શબ્દ હૈ. એક-એક શબ્દ મેં બહુત મર્મ ભરા હૈ. નિજ આત્મજ્ઞાન. ભગવાન કા જ્ઞાન, એસા નહીં. ગુરુ કા એસા નહીં, શાસ્ત્ર કા એસા નહીં. સમજ મેં આયા ? ‘નૈ...’ પરંતુ એક ‘નિજ આત્મજ્ઞાન બિના...’ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ, ચૈતન્યસૂર્ય ભગવાનઆત્મા હૈ, એસા અંતર મેં અંતર્મુખ હોકર આત્મા કા જ્ઞાન ક્રિયા નહીં. આહા..હા....! તો ‘સુખ લેશ ન પાયૌ.’ આત્મા કા આનંદ, સમ્યગ્જ્ઞાન બિના આનંદ જો અતીન્દ્રિય આનંદ આના ચાહિયે વહ પાયા નહીં. ઉસકા અર્થ કયા ક્રિયા ? કિ, પંચ મહાવ્રતાદિ અનંત બાર લિયા લેકિન દુઃખ ભોગા, એસા કહતે હૈં. ભાઈ ! ઓ..હો..હો....! થોડે મેં કિતના કહતે હૈં !!

લેશ સુખ ન પાયા. પંચ મહાવ્રત પાલે, ગ્યારહ અંગ પઢે તો સુખ નહીં ? નહીં. ક્યોંકિ પરલક્ષી વિકલ્પ હૈ. આત્મા કા નહિ (હૈ), દુઃખ હૈ, એસા કહા. ગ્યારહ અંગ, નૌ પૂર્વ કા પઢના ભી દુઃખ હૈ. આત્મા કે અંતરજ્ઞાન બિના વહ દુઃખ હૈ. પંચ મહાવ્રતાદિ, અઠાઈસ મૂલગુણ ભી દુઃખ હૈ. આહા..હા....! સમજ મેં આયા ?

ઉસમેં હે યા નહીં ? ભૈયા ! નિકાલો. 'તૈ નિજ આતમજ્ઞાન બિના, સુખ લેશ ન પાચૌ.' એસા હે યા નહીં ? સુખ નહીં પાયા તો ક્યા પાયા ? દુઃખ. આહા..હા...! વહાં દુઃખ હી હે. પંચ મહાવ્રત, અઠ્યાઈસ મૂલ કા વિકલ્પ ઉઠતા હે વહ દુઃખ હે, રાગ હે. ગ્યારહ અંગ કી પઢાઈ પરલક્ષ્યી દુઃખ હે, એસા કહતે હેં. 'દૌલતરામજી'ને શ્લોક મેં એસા ભર દિયા હે. સમજ મેં આયા ?

'તૈ નિજ આતમજ્ઞાન બિના, સુખ લેશ ન પાચૌ.' અંશ ભી સુખ નહીં (પાયા). ઉસકા અર્થ, મુનિવ્રત લિયા લેકિન અંશ ભી સુખ નહીં. દુઃખ લિયા, ઉસે દુઃખ કા અનુભવ થા. આહા..હા...! ક્યોંકિ વહ શુભરાગ, પુણ્ય કી ક્રિયા વહ શુભભાવ દુઃખ હે, એસા કહતે હેં. દૌલત ભરી હે ના ! યહ 'દૌલતરામજી' હેં. સમજ મેં આયા ? એક શ્લોક મેં બહુત ભરા હે, હાં ! જ્ઞાન બિના લેશ, હે ના ? 'કિંચિત્માત્ર સુખ પ્રાપ્ત ન કર સકા.' થોડા સુખ ભી (નહીં), એક અંશ ભી સુખ હો તો તો ખલાસ હો ગયા. સમ્યગ્જ્ઞાન હોકર અંશ સુખ હો વહ પૂર્ણ સુખ કી પ્રાપ્તિ કરેગા હી કરેગા. ચંદ્ર કી દુજ ઉગતી હે, વહ પૂર્ણિમા હોગી હી હોગી. યહાં તો દુઃખ લિયા, એસા કહતે હેં. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા અનાકુલ આનંદ કે જ્ઞાન બિના તેરા પંચ મહાવ્રત કા મુનિપના ભી દુઃખરૂપ હે. સમજ મેં આયા ? એસા અનંત બાર ક્રિયા લેકિન અંતર મેં આત્મજ્ઞાન કી દૃષ્ટિ ઔર અનુભવ મેં સુખ હે વહ કભી પ્રગટ ક્રિયા નહીં, તો ઉસકા પરિભ્રમણ કભી મિટા નહીં. (વિશેષ કહેંગે...)

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

